

3. Baskı

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

yeni başlayanlar için adım adım araştırma rehberi

Editör

Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK

Çevirenler

Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK

Yrd. Doç. Dr. Güçlü ŞEKERCİOĞLU

Doç. Dr. Hasan ATAĞ

Ranjit Kumar

© Bu kitabın Türkiye’deki her türlü yayın hakkı Edge Akademi Yayıncılık Ltd. Şti.’ye aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hüküm-lerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

Research Methodology
a step-by-step guide for beginners

Ranjit Kumar 1999, 2005, 2011
This third edition published 2011

SAGE Publication Ltd
1 Oliver’s Yard
55 City Road
London EC1Y 1SP

Library of Congress Control Number available

British Library Cataloguing in Publication data

ISBN: 978-605-5152-20-8

Baskı Hazırlık
Selman Ali Metin

Baskı
Ayrıntı Matbaası
Ankara

Edge Akademi Yayın Dağıtım
Zübeyde Hanım Mah. 1. Cad. Elif Sk.
Sütçü Kemal İş Merkezi No:7/157-158
İskitler/ANKARA
Tel: 312- 434 3412 - 230 6046
Faks:312- 434 3412 E-mail: edge@edgeakademi.com
Online Satış: www.edgeakademi.com

İÇİNDEKİLER

Şekiller Listesi	X
Tablolar Listesi	XIV
ÖNSÖZ	XVII
1 Düşünmenin Bir Yöntemi	1
<i>Araştırma: Uygulamalarınızın Ayrılmaz Bir Parçası</i>	2
<i>Araştırma: Uygulamanız İçin Kanıt Toplamanın Bir Yöntemi</i>	4
<i>Araştırma Uygulamaları</i>	5
<i>Araştırma: Ne Anlama Gelir?</i>	7
<i>Araştırma Süreci: Özellikler ve Gereksinimler</i>	9
<i>Araştırma Türleri</i>	10
<i>Araştırma Türleri: Uygulamayla İlgili Bakış Açısı</i>	11
<i>Araştırma Türleri: Amaçlarla İlgili Bakış Açısı</i>	11
<i>Araştırma Türleri: İnceleme Biçimine İlişkin Bakış Açısı</i>	12
<i>Araştırma Paradigmaları</i>	16
<i>Özet</i>	17
2 Araştırma Süreci: Kısa Bir Bakış	19
<i>Araştırma Süreci: Sekiz Adım Modeli</i>	20
<i>Aşama I: Neyin Araştırılacağına Karar Verilmesi</i>	23
Adım I: Araştırma probleminin oluşturulması	23
<i>Aşama II: Araştırmanın Planlanması</i>	26
Adım II: Araştırma deseninin oluşturulması	26
Adım III: Veri toplamak için ölçme aracı geliştirme	26
Adım IV: Örneklem seçimi	27
Adım V: Araştırma önerisinin yazılması	28
<i>Aşama III: Araştırmanın Yürütülmesi</i>	28
Adım VI: Veri toplama	28
Adım VII: Veri işleme ve sunma	29
Adım VIII: Araştırma raporunun yazılması	29
<i>Özet</i>	30

ADIM I ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN OLUŞTURULMASI	31
3 Alanyazın Taraması	33
<i>Araştırmada alanyazın taramasının yeri</i>	33
Araştırma probleminizi netleştirmek ve odak noktasını belirlemek	34
Araştırma yönteminizi geliştirmek	35
Araştırma alanınızla ilgili bilgi birikiminizi zenginleştirmek	35
Bulgularınızı bir bağlama oturtmayı sağlamak	35
<i>Alanyazın taraması nasıl yapılır?</i>	35
Mevcut alanyazının taranması	36
Seçilen alanyazının taranması	40
Kuramsal çerçeve geliştirmek	41
Kavramsal çerçeve geliştirmek	43
<i>Taranan alanyazının yazımı</i>	44
<i>Özet</i>	45
4 Araştırma Probleminin Oluşturulması	47
<i>Araştırma problemi</i>	48
<i>Araştırma problemi oluşturmanın önemi</i>	48
<i>Araştırma problemlerinin kaynakları</i>	49
<i>Araştırma problemi seçiminde dikkate alınması gereken ölçütler</i>	51
<i>Araştırma problemi oluştururken izlenecek adımlar</i>	52
<i>Araştırma amaçlarının oluşturulması</i>	55
<i>Çalışma Evreni</i>	59
<i>İşlevsel Tanımların Belirlenmesi</i>	60
<i>Nitel çalışmalarda araştırma probleminin oluşturulması</i>	62
<i>Özet</i>	63
5 Değişkenlerin Belirlenmesi	67
<i>Değişken Nedir?</i>	68
<i>Kavram ve Değişken Arasındaki Fark</i>	69
<i>Kavramların Değişkenlere Dönüştürülmesi</i>	70
<i>Değişken Türleri</i>	72
<i>Nedensel ilişki bakış açısından</i>	72
<i>Araştırma deseni bakış açısından</i>	78
<i>Ölçme birimi bakış açısından</i>	78
<i>Ölçek Türleri</i>	79
<i>Adlandırma ya da sınıflama ölçeği</i>	82
<i>Sıralı ölçek ya da sıralama ölçeği</i>	83
<i>Aralık ölçeği</i>	83
<i>Oran ölçeği</i>	84
<i>Özet</i>	84
6 Hipotez Oluşturma	87
<i>Hipotezin Tanımı</i>	87
<i>Hipotezin İşlevleri</i>	89
<i>Hipotezin Test Edilmesi</i>	90
<i>Hipotezin Özellikleri</i>	90

<i>Hipotez Türleri</i>	91
<i>Bir Hipotezin Test Edilmesinde Yapılan Hatalar</i>	94
<i>Nitel Araştırmalarda Hipotezler</i>	95
<i>Özet</i>	95
ADIM II ARAŞTIRMA DESENİ OLUŞTURMA	97
7 Araştırma Deseni	99
<i>Araştırma Deseni Nedir?</i>	100
<i>Araştırma Desenin İşlevleri</i>	100
<i>Nedensellik Kuramı ve Araştırma Deseni</i>	101
<i>Özet</i>	107
8 Araştırma Desenin Seçimi	109
<i>Nicel ve Nitel Araştırma Desenleri Arasındaki Farklar</i>	110
<i>Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Desenleri</i>	111
Kurulan iletişim sayısını temel alan araştırma desenleri	112
Kesitsel araştırma deseni	112
Durum öncesi-sonrası araştırma deseni	114
Boylamsal araştırma deseni	116
Referans alınan zaman dilimine göre araştırma desenleri	117
Geriye dönük (retrospektif) araştırma deseni	118
İleriye yönelik (prospektif) araştırma deseni	118
Geriye dönük - ileriye yönelik araştırma deseni	118
İncelemenin doğasını temel alan araştırma desenleri	119
Deneysel araştırma desenleri	121
“Sontest” deseni	121
Öntest ve sontest deseni	123
Kontrol gruplu desen	124
Çifte kontrol gruplu desen	125
Karşılaştırmalı desen	126
Eşleştirilmiş kontrol deseni	128
Plasebo deseni	128
<i>Nicel Araştırmalarda Yaygın Kullanılan Diğer Desener</i>	129
Çapraz karşılaştırmalı desen	129
Tekrarlı kesitsel desen	130
Eğilim (trend) araştırmaları	130
Kuşak (cohort) çalışmaları	131
Panel araştırmaları	132
Körlemesine araştırmalar	132
Çifte körlemesine araştırmalar	132
<i>Nitel Araştırma Desenleri</i>	133
Örnek olay incelemesi	133
Sözlü tarih	134
Odak gruplar / odak grup görüşmeleri	134
Katılımlı gözlem	135
Bütüncül (holistik) araştırma	136
Toplumsal tartışma forumları	136

Yansıtıcı günlük kayıtları	137
<i>Felsefe Temelli Diğer Yaygın Desenler</i>	137
Eylem araştırmaları	138
Feminist araştırma	139
Katılımlı ve işbirlikçi araştırma uygulamaları	139
<i>Özet</i>	140
ADIM III VERİ TOPLAMAK İÇİN ÖLÇME ARACI GELİŞTİRME	143
9 Bir Veri Toplama Yönteminin Seçilmesi	145
<i>Nitel ve Nicel Araştırmada Veri Toplama Yöntemlerinin Farklılıkları</i>	146
<i>Bilgi Toplamaya Yönelik Temel Yaklaşımlar</i>	146
<i>Birincil Kaynakları Kullanarak Veri Toplama</i>	147
Gözlem	148
Görüşme	152
Anket	154
Nicel araştırmada bir ölçme aracının hazırlanması	166
Kişisel ve hassas soruların sorulması	166
Soruların sırası	167
Bir ölçme aracının ön uygulamasının yapılması	169
Veri toplamanın ön koşulları	169
<i>Nitel Araştırmada Veri Toplama Yöntemleri</i>	169
Derinlemesine görüşmeler	170
Odak grup görüşmeleri	170
Anlatılar	171
Sözlü tarihler	172
Nitel araştırmada bir ölçme aracının hazırlanması	172
<i>İkincil Kaynakları Kullanarak Veri Toplama</i>	173
İkincil kaynaklardan veri kullanımı ile ilgili sorunlar	174
<i>Özet</i>	174
10 Tutum Ölçeklerini Kullanarak Veri Toplama	177
<i>Nitel ve Nicel Araştırmada Tutumların Ölçülmesi</i>	178
<i>Nicel Araştırmada Tutum Ölçekleri</i>	178
<i>Tutum Ölçeklerinin İşlevleri</i>	178
<i>Tutum Ölçeği Geliştirmedeki Güçlükler</i>	179
<i>Tutum Ölçeği Türleri</i>	180
Dereceleme Toplamları ya da Likert Tipi Ölçek	180
Eşit Görünümlü Aralıklar ya da Thurstone Tipi Ölçek	186
Birikimli Ölçek ya da Guttman Tipi Ölçek	187
<i>Tutum Ölçekleri ve Ölçek Türleri</i>	187
<i>Tutumlar ve Nitel Araştırma</i>	187
<i>Özet</i>	187
11 Bir Ölçme Aracının Geçerliğinin ve Güvenirliğinin Sağlanması	189
<i>Geçerlik Kavramı</i>	190
<i>Nicel Araştırmada Geçerlik Türleri</i>	191

Görünüş (yüz) ve kapsam geçerliği	192
Uyum (zamandaş, eşzamanlı) geçerliği ve yordama geçerliği	192
Yapı geçerliği	193
<i>Güvenirlilik Kavramı</i>	193
<i>Bir Ölçme Aracının Güvenirliğini Etkileyen Faktörler</i>	194
<i>Nicel Araştırmada Bir Aracın Güvenirliğinin Belirlenmesine İlişkin Yöntemler</i>	195
Dış tutarlılık yöntemleri	195
İç tutarlılık yöntemleri	196
<i>Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlilik</i>	197
<i>Özet</i>	199
ADIM IV ÖRNEKLEM SEÇİMİ	201
12 Örneklem Seçimi	203
<i>Nicel ve Nitel Araştırmalarda Örnekleme Arasındaki Farklılıklar</i>	204
<i>Nicel Araştırmada Örnekleme</i>	205
Örnekleme kavramı	205
Örnekleme terminolojisi	206
Örnekleme ilkeleri	207
Bir örneklemden yapılan çıkarımları etkileyen faktörler	209
Örneklem seçmedeki amaç	210
Örneklem türleri	210
Seçkisiz/olasılıklı örneklem desenleri	210
Seçkisiz örneklem seçme yöntemleri	213
Yerine koyarak ya da koymadan örneklem	215
Nitel Araştırmada Seçkisiz Olmayan Örneklem Desenleri	218
Sistemik örneklem deseni: “karma” bir desen	222
Örneklem büyüklüğünün hesaplanması	224
<i>Nitel Araştırmada Örneklem</i>	226
Nitel araştırmada doyma noktası kavramı	227
<i>Özet</i>	227
ADIM V ARAŞTIRMA ÖNERİSİNİN YAZILMASI	231
13 Araştırma Önerisi Nasıl Yazılır?	233
<i>Nicel ve Nitel Araştırmalar İçin Araştırma Önerisi</i>	233
<i>Bir araştırma önerisinin içeriği (kapsamı)</i>	234
Giriş	236
Problem	239
Araştırmanın amaçları	241
Test edilecek hipotezler	243
Araştırma deseni	244
Araştırma ortamı	246
Ölçme işlemleri	247
Etik sorunlar	247
Örneklem	248
Verilerin analizi	249
Raporun yapısı	252

Problemler ve sınırlılıklar	254
Ekler	254
Çalışma planı	254
Özet	255
ADIM VI VERİLERİN TOPLANMASI	259
14 Veri Toplamada Etik Sorunlar Üzerinde Düşünmek	261
<i>Etik kavramı</i>	259
<i>Araştırmanın paydaşları</i>	261
<i>Araştırmanın Katılımcıları ile İlgili Etik Sorunlar</i>	262
Bilgi toplama	262
Onay isteme	262
Teşvik etme	263
Hassas bilgi arayışı	263
Katılımcılara zarar verme olasılığı	264
Gizliliğin korunması	264
<i>Araştırmacılarla İlgili Etik Sorunlar</i>	265
Yanlılıktan kaçınma	265
Bir müdahaleden (işlemden) yararlandırma ya da yoksun bırakma	265
Uygun olmayan bir araştırma yöntemi kullanma	265
Hatalı raporlaştırma	266
Bilginin Uygun Olmayan Şekilde Kullanımı	266
<i>Destekleyici Kuruluşlarla İlgili Etik Sorunlar</i>	266
Destekleyici kuruluşlarca uygulanan kısıtlamalar	266
Bilginin kötü kullanımı	267
Özet	267
ADIM VII VERİLERİN İŞLENMESİ VE SUNUMU	271
15 Verilerin İşlenmesi	273
<i>Verilerin İşlenmesi</i>	272
<i>1. Kısım: Nicel Araştırmalarda Veri İşleme</i>	272
Düzeltilme	272
Kodlama	274
<i>2. Kısım: Nitel Araştırmalarda Veri İşleme</i>	298
Nitel araştırmada içerik analizine bir örnek	300
<i>İstatistiğin Araştırmadaki Rolü</i>	311
Özet	312
16 Verilerin Sunumu	315
<i>Analiz edilen verilerin sunulması ile ilgili yöntemler</i>	315
Metin	316
Tablolar	316
Grafikler	322
Özet	335
ADIM VIII ARAŞTIRMA RAPORUNUN YAZILMASI	337
17 Araştırma Raporunun Yazılması	339
<i>Araştırma raporunun yazılması</i>	339

<i>Taslağın Geliştirilmesi</i>	340
<i>Bir Değişken Hakkında Bilgi Vermek</i>	346
<i>Kaynaklar</i>	347
<i>Kaynakça Yazımı</i>	348
<i>Özet</i>	348
18 Araştırma Yöntembilimi ve Uygulamanın Değerlendirilmesi	351
<i>Değerlendime Nedir?</i>	352
<i>Niçin değerlendirme?</i>	354
<i>Müdahale-Geliştirme-Değerlendirme Süreci</i>	355
<i>Değerlendirme Çalışmalarının Sınıflandırılmasına Yönelik Bakış Açıları</i>	357
<i>Merkezine (odağına) göre değerlendirme türleri</i>	358
Bir program / müdahale planlamaya yönelik değerlendirme	359
Süreç / İzleme değerlendirmesi	363
Hedef kitlenin katılımının değerlendirilmesi	364
Bir hizmetin sunumunun değerlendirilmesi	366
Etki / Sonuç (outcome) değerlendirme	368
Maliyet-fayda / maliyet-etkililik değerlendirmesi	373
<i>Felsefi Temele Göre Değerlendirme Türleri</i>	373
Amaç-merkezli / amaç-yönelimli değerlendirme	374
Tüketici-merkezli / müşteri-merkezli değerlendirme	374
Düzeltilici (iyileştirici, geliştirici) değerlendirme	374
Bütüncül (holistik) / aydınlatıcı değerlendirme	374
<i>Bir Değerlendirme Çalışması Yürütme: Süreç</i>	375
1. Adım: Değerlendirmenin amacını belirlemek	375
2. Adım: Amaçların ya da değerlendirme sorularının geliştirilmesi	376
3. Adım: Kavramların değişkenlere, değişkenlerin göstergelere dönüştürülmesi	379
4. Adım: Değerlendirme yönteminin geliştirilmesi	382
5. Adım: Veri toplama	382
6. Adım: Verilerin analizi	383
7. Adım: Değerlendirme raporunun yazılması	383
8. Adım: Bulguların paydaşlarla paylaşılması	383
<i>Paydaşların Değerlendirmeye Katılımı</i>	384
<i>Değerlendirmede Etik</i>	385
<i>Özet</i>	385
Ek: Bir araştırma projesi geliştirme:	
Yeni başlayanlar için bir dizi alıştırma	387
Alıştırma I: Bir Araştırma Probleminin Oluşturulması	388
Alıştırma II: Araştırma deseninin kavramsallaştırılması	398
Alıştırma III: Bir ölçme aracı geliştirme	402
Alıştırma IV: Örneklem seçimi	405
Alıştırma V: Analiz çerçevesi geliştirme	408
Alıştırma VI: Raporun bölümleri için taslak geliştirme	410
Sözlük	413
Dizin	441

Şekiller

Şekil 1.1	Araştırma uygulamaları	6
Şekil 1.2	Araştırma türleri	10
Şekil 2.1	Araştırma yolculuğu: Bölümlerin her birine bakarak yolculuğunuz için uygun olan yöntem ve işlemleri seçin.	21
Şekil 2.2	Araştırma Süreci	24
Şekil 2.3	İşlevsel adımlar ve araştırma yöntemi	25
Şekil 3.1a	Kuramsal çerçeve geliştirmek - doğurganlık ve ölüm oranı arasındaki ilişki	42
Şekil 3.1b	“Sağlıkta toplumsal sorumluluk” çalışmasına ait kuramsal çerçeve	43
Şekil 3.2	Alanyazın taraması taslak örneği	45
Şekil 4.1	Aile içi şiddet konu alanının alt alanlara ayrılması	53
Şekil 4.2	Araştırma problemi oluşturmada izlenecek adımlar - Alkolizm	56
Şekil 4.3	Araştırma problemini oluşturma - Doğum ve ölüm oranı arasındaki ilişki	57
Şekil 4.4	Araştırma problemini sınırlandırma - Sağlık	58
Şekil 4.5	Amaçların özellikleri	59
Şekil 5.1	Değişken türleri	73
Şekil 5.2	Nedensel ilişkide yer alan değişken türleri	74
Şekil 5.3	Nedensel ilişkide yer alan bağımsız, bağımlı ve dışsal değişkenler	75
Şekil 5.4	Rehberlik ve evlilik problemleri alanında yer alabilecek değişkenler	75
Şekil 5.5	Bağımsız, bağımlı, dışsal ve ara değişkenler	76
Şekil 5.6	Aktif değişkenler ve özellik değişkenleri	77
Şekil 6.1	Bir hipotezin test edilme süreci	90

Şekil 6.2	AÇSH, BD ve bebek ölüm oranı arasındaki ilişkiyi incelemede kullanılan ikili faktöriyel desen	92
Şekil 6.3	Hipotez türleri	93
Şekil 6.4	Bir hipotezin test edilmesinde I. ve II. tip hatalar	94
Şekil 7.1	Danışmanlık hizmeti ve evlilikle ilgili problemlerin boyutu arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörler	102
Şekil 7.2	Öğretim modelleri ile kavrama arasındaki ilişki	104
Şekil 7.3	Üç bileşene atfedilen oran birbirinden oldukça farklı olabilir.	105
Şekil 7.4	Desen oluşturma	106
Şekil 8.1	Araştırma deseni türleri	113
Şekil 8.2	Durum öncesi-sonrası araştırma deseni	115
Şekil 8.3	Regresyon etkisi	116
Şekil 8.4	Boylamsal araştırma deseni	117
Şekil 8.5	(a) Geriye dönük araştırma deseni; (b) ileriye yönelik araştırma deseni; (c) geriye dönük-ileriye yönelik araştırma deseni.	119
Şekil 8.6	Deneysel ve deneysel olmayan çalışmalar	121
Şekil 8.7	Deneysel seçkisiz atama	122
Şekil 8.8	Sontest deseni	122
Şekil 8.9	Öntest-sontest deseni yoluyla değişimin ölçülmesi	123
Şekil 8.10	Kontrol gruplu desen	124
Şekil 8.11	Çifte kontrol gruplu desen	126
Şekil 8.12	Karşılaştırmalı desen	127
Şekil 8.13	Plasebo deseni	129
Şekil 8.14	Çapraz deneysel deseni	130
Şekil 8.15	Tekrarlı kesitsel deseni	131
Şekil 8.16	Eylem araştırması deseni	138
Şekil 9.1	Veri Toplama Yöntemleri	148
Şekil 9.2	Üç yönlü bir derecelendirme ölçeği	152
Şekil 9.3	Görüşme türleri	153
Şekil 9.4	Örnek 1	155
Şekil 9.5	Örnek 2	156
Şekil 9.6	Kapalı uçlu sorulara örnekler	161
Şekil 9.7	Açık uçlu sorulara örnekler	162
Şekil 10.1	Kategorik ölçeğe bir örnek	181
Şekil 10.2	Yedili derecelendirilmiş ölçeğe bir örnek	182

Şekil 10.3	Bir tutumun çeşitli derecelerini yansıtan ifadeler içeren bir ölçeğe örnek	182
Şekil 10.4	Likert Tipi Ölçek Geliştirme Süreci	183
Şekil 10.5	Olumlu ve olumsuz ifadelere puan verilmesi	184
Şekil 10.6	Bir tutum puanının hesaplanması	185
Şekil 10.7	Thurstone tipi ölçeğin geliştirilme süreci	186
Şekil 12.1	Örnekleme kavramı	205
Şekil 12.2	Nicel araştırmada örnekleme türleri	211
Şekil 12.3	Yansız sayılar tablosu kullanarak örneklem seçimi	213
Şekil 12.4	Basit seçkisiz örneklem seçilmesine yönelik süreç	216
Şekil 12.5	Tabakalı bir örneklemin seçilmesine yönelik süreç	217
Şekil 12.6	Küme örnekleme kavramı	219
Şekil 12.7	Kartopu örnekleme	222
Şekil 12.8	Sistemantik örneklem seçilmesine yönelik süreç	222
Şekil 12.9	Sistemantik örnekleme	223
Şekil 15.1	Veri işleme adımları	273
Şekil 15.2	Anketteki soru örnekleri	277
Şekil 15.3	Şekil 15.2'deki açık uçlu soruya (no. 11) verilmiş yanıtlardan bazı örnekler	288
Şekil 15.4	Bir ankette alınan bazı soru örnekleri – Katılımcı 3	291
Şekil 15.5	Bir ankette alınan bazı soru örnekleri– Katılımcı 59	292
Şekil 15.6	Bir ankette alınan bazı soru örnekleri – Katılımcı 81	293
Şekil 15.7.	Bir kodlama kağıdına kodlanmış verilere ilişkin bir örnek	294
Şekil 15.8	Grafik kağıdı kullanarak elle analiz	298
Şekil 16.1	Bir tablonun yapısı	318
Şekil 16.2a	İki boyutlu histogram	324
Şekil 16.2b	Üç boyutlu histogram	325
Şekil 16.2c	İki değişken için iki boyutlu histogram	325
Şekil 16.3	Sütun grafikleri	326
Şekil 16.4	Birikimli sütun grafiği	327
Şekil 16.5	Yüzdellik sütun grafiği	328
Şekil 16.6	Frekans poligonu	329
Şekil 16.7	Birikimli frekans poligonu	329
Şekil 16.8	Gövde-yaprak diyagramı	330
Şekil 16.9	İki ve üç boyutlu pasta grafikleri	331
Şekil 16.10	Çizgi grafiği ve eğilim eğrisi	332

Şekil 16.11	Alan grafiği	332
Şekil 16.12	Saçılma diyagramı	334
Şekil 18.1	Değerlendirme kavramı	353
Şekil 18.2	Müdahale-geliştirme-değerlendirme modeli	356
Şekli 18.3	Bakış açılarına göre değerlendirmelerin sınıflandırılması	358
Şekil 18.4	Süreç değerlendirmenin boyutları	363
Şekil 18.5	Dönüşlü kontrol deseni	371
Şekil 18.6	Kesintili zaman serileri deseni	372
Şekil 18.7	Tekrarlanan kesitsel desen	372
Şekil 18.8	Kavramların göstergelere, göstergelerin değişkenlere dönüştürülmesi	377
Şekil 18.9	Kavramların sorulara dönüştürülmesine ilişkin bir örnek	380

Tablolar

Tablo 1.1	Amaçlarla ilgili bakış açısından araştırma türleri	13
Tablo 2.1	Nicel ve nitel araştırma arasındaki farklılıklar	22
Tablo 3.1	Halk sağlığı, sosyoloji, eğitim ve işletme alanlarında yaygın olarak kullanılan bazı elektronik veritabanları	39
Tablo 4.1	Araştırma probleminin yönleri	51
Tablo 4.2	Kavramların ve çalışma evrenlerinin işlevsel hale getirilmesi	61
Tablo 5.1	Kavram ve değişken örnekleri	70
Tablo 5.2	Kavramların değişkenlere dönüştürülmesi	71
Tablo 5.3	Kategorik/sürekli ve nitel/nicel değişkenler	80
Tablo 5.4	Dört ölçeğin özellikleri	81
Tablo 9.1	Bir ölçme aracının geliştirilmesine yönelik kılavuz ilkeler (Nicel araştırma): Bir sağlık programında toplumsal duyarlılığının değerlendirilmesi için bir çalışma	168
Tablo 10.1	Tutum ölçekleri ile ölçek türleri arasındaki ilişki	187
Tablo 12.1	Örneklem istatistikleriyle evren ortalaması arasındaki fark	208
Tablo 12.2	Örneklem istatistikleri ile evren ortalaması arasındaki fark (n=3)	208
Tablo 12.3	Yansız sayılar tablosu kullanarak örneklem seçilmesi	214
Tablo 12.4	Yansız sayılar tablosu kullanılarak seçilen elemanlar	215
Tablo 13.1	Çalışma planı	255
Tablo 15.1	Örnek bir kodlama çizelgesi	278
Tablo 16.1	Katılımcıların yaşa göre dağılımı (Tek bir grup için frekans tablosu – hipotetik veri)	319
Tablo 16.2	Katılımcıların yaşa göre dağılımı (iki evreni karşılaştıran frekans tablosu – hipotetik veri)	319

Tablo 16.3	Katılımcıların uranyum madenciliğine yönelik tutumları ve yaşları (çapraz tablo – hipotetik veri)	320
Tablo 16.4	Katılımcıların uranyum madenciliğine yönelik tutumlarının yaş ve cinsiyete göre dağılımı (hipotetik veri)	320
Tablo 16.5	Yaş ve gelir verisi	333
Tablo 18.1	Merkezine (Odağına) göre değerlendirme türleri ve hangi soruları yanıtlamak üzere tasarlandıkları	361

ÖNSÖZ

Bu kitap benim bir öğrenci, uygulamacı ve öğretmen olarak araştırma sürecinde yaşadığım deneyimlere dayalıdır. Bir öğrenci olarak araştırmayı anlamakta yaşadığım güçlükler, bir uygulamacı olarak alanda nelerin uygulanabilir, nelerin uygulanamaz olduğuna yönelik keşiflerim ve teknik yönden ödün vermeksizin, zor kavramları basit bir dille etkili şekilde anlatabilme becerimdeki gelişim ve bir öğretmen olarak titizliğim bu kitaba temel oluşturmuştur.

Araştırma yöntembiliminin sağlık, eğitim, psikoloji, sosyal hizmet, hemşirelik, halk sağlığı, kütüphanecilik, pazarlama gibi pek çok disiplinde yardımcı bir ders olarak farklı yol ve yöntemlerle öğretimi yapılmaktadır. Bu kitabın felsefi temelini, her ne kadar bu disiplinlerde kapsam farklılaşsa da, genel olarak araştırma sürecinin aynı olduğuna ilişkin görüşüm oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu kitap yukarıdaki akademik disiplinlere göndermeler yapmaktadır.

Bazı disiplinlerin nicel, bazı disiplinlerin ise nitel araştırmaya daha fazla önem verdiği bir gerçektir. Benim araştırmaya yaklaşımım ise, her ikisinin bir birleşimidir. İlk olarak, bir araştırmanın nitel ya da nicel yaklaşımla yürütülmesine karar verecek olan araştırmanın amacıdır. İkincisi, gerçek hayatta araştırmaların bir çoğunun her iki yöntemin bir birleşimi ile yapılmasıdır. Her ne kadar sorgulama (inceleme) yöntemi açısından temel felsefeleri farklılaşsa da, genel anlamda her ikisinin de yaklaşımı aynıdır. Nicel araştırma süreci oldukça iyi yapılandırılmış olmasına karşılık, nitel araştırma süreci oldukça esnek ve bunlar da her iki yaklaşımın hem güçlü, hem de bir o kadar zayıf yönlerini oluşturur. Ben her iki yaklaşımın da resmin tamamını ortaya çıkartmada çok önemli olduğuna inanıyorum. Ek olarak, nicel araştırmanın boyutları da doğası gereği niteldir. Bu, bilginin nasıl toplanacağına ve analiz edileceğine bağlıdır. Bu nedenle, iyi bir araştırmacının her ikisine ilişkin becerilere de sahip olmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Ben bir araştırmada nitel-nicel-nitel yaklaşımları izlerim. Bundan dolayı da bu kitap her iki yaklaşımda da kullanılan yöntemler, işlemler ve tekniklere ilişkin kuramsal bilginin işlevsel olarak sunulmasına yönelik olarak yazılmıştır.

Araştırmanın farklı düzeylerde bir ders olarak öğretimi yapılmaktadır. Kitap, özellikle araştırmaya yeni başlayan ve bu derse yönelik psikolojik engel-

leri olan öğrenciler için tasarlanmıştır. Bu nedenle de, okuyucuların herhangi bir ön bilgilerinin olduğu varsayımından hareket etmedim; yeni başlayanlar için uygun olmayan ayrıntılı tartışmaları çıkarttım, kavramları birçok akış şeması ve örnekler kullanarak sundum ve kitapta ele alınanların tartışılmasında ve kapsamında “basitten karmaşığa” bir yaklaşım izledim.

Bu kitabın yapısı kendi kariyerim sırasında oluşturduğum modele dayalı olarak uygulamalı şekilde düzenlenmiştir. Araştırma yöntembilimini oluşturan kuramsal bilgi, hem nicel, hem de nitel araştırma sürecindeki işlevsel aşamalar doğrultusunda düzenlenmiştir. Gerçek bir araştırma yolculuğunda, belli bir aşamada ihtiyaç duyulan tüm bilgi tek bir yerde sunulmuştur. İhtiyaç duyulan bilgiler bölümler halinde düzenlenmiştir ve her bir bölüm, o aşamanın belirli bir yönüne ayrılmıştır (Bakınız Şekil 2.3). Örneğin, “Araştırma probleminin oluşturulması”, araştırma sürecinin ilk işlevsel aşamasıdır. Bence “iyi” bir araştırma problemi oluşturmak için, alanyazını nasıl tarayacağınızı, bir araştırma problemini nasıl oluşturacağınızı, değişkenler ve onların ölçülmesi ile ilgili neler yapacağınızı ve hipotezleri nasıl oluşturacağınızı bilmeniz gerekir. Bu nedenle bu aşama altında dört bölüm bulunmaktadır. Size sunulan bu bilgiler, araştırılabilir bir problem oluşturmanızı sağlayacaktır. Bu bölümler “Alanyazın taraması”, “Bir araştırma problemi oluşturma”, “Değişkenleri tanımlama” ve “Hipotez kurma” olarak adlandırılmıştır. Benzer şekilde işlevsel III. Aşama “Veri toplamak için ölçme aracı geliştirme”dir ve buradaki bölümler; “Veri toplama yönteminin seçimi”, “Tutum ölçekleri ile veri toplama” ve “Bir ölçme aracının geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması”, çalışmanızda veri toplamak için bir ölçme aracı geliştirmenizi sağlayacak yeterli bilgiyi sunacaktır. Aşamaların her bir boyutu, hem nicel, hem de nitel araştırmalar için çok çeşitli yöntemleri, modelleri, teknikleri ve işlemleri sunarak araştırma yöntembilimine ilişkin bilgilerinize temel oluşturma ve aynı zamanda kendi çalışmanız için en uygun olan birini seçme konusunda size yardımcı olacaktır.

Geçerli bir çalışma yürütebilmek için, araştırma yöntembilimine ilişkin sağlam bir bilginin olması gerektiğine inanırım. “Araştırma önerisinin yazılması” olarak adlandırılan V. Aşama’ya kadar, araştırma sorularınızı yanıtlamak için araştırma yöntem bilgisi çok önemlidir; çünkü bu sizin sağlam bir kavramsal çerçeve oluşturabilmenizi sağlar ve araştırma çabanızın güvenilir bir biçimde yürütülmesi gibi yararları vardır.

Hazırlık çalışmaları tamamlandıktan sonra, izlenecek aşamalar doğası gereği daha uygulamaya dönüktür; bunların niteliği de tamamen sizin araştırma önerinizde yer alan yöntemin sağlamlığına bağlıdır. İstatistik ve bilgisayar araştırmada önemli bir rol oynar; ancak kullanılmaları büyük oranda veriler toplandıktan sonradır. Bence istatistik, analiz ettiğiniz verilerden çıkan sonuçların tutarlılığının ya da çelişen yönlerinin bir bakışta görülmesinde, çalışmadaki iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin miktarına ilişkin bir kanıt oluşturmada, nedenselliğin kurulmasında ve bulgularınızın belirli bir güven düzeyine oturtulabilmesinde yararlıdır. Veri analizinde, istatistiklerin hesaplanmasında, metin çözümlemede ve verilerin grafiklerle gösteriminde

bilgisayar uygulamaları önceliklidir. Bilgisayar size zaman kazandırır ve bu etkinlikleri daha kolay yürütebilmenizi sağlar; ancak ek bazı beceriler edinmeniz gerekir. Bu kitapta istatistik ya da bilgisayarlara ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Kitabın üçüncü baskısına, birinci ve ikinci baskıları inceleyenler, meslektaşlar ve öğrencilerden gelen bazı öneriler dâhil edilmiştir. Üçüncü baskıda bazı temel değişiklikler bulunmaktadır:

- Ortak bir çerçeve içerisinde her iki yöntemi de, bir diğerine paralel olacak bir şekilde betimleyerek, mümkün olduğunca, nitel ve nicel araştırmalar arasındaki duvarı parçalamaya yönelik cesur bir adım attım. Nitel araştırma hakkında daha fazla bilgi ekledim ve mevcut sekiz aşamalı araştırma modeli ile bütünleştirdim. Şimdi neredeyse her bölümde, bölümün ana teması ile ilgili olarak özellikle nitel araştırmaya ayrılmış bilgiler içeren bir kısım bulunmaktadır. Örneğin Bölüm 9 “Veri toplama yönteminin seçimi” şimdi, özel olarak nitel araştırmadaki temel veri toplama yöntemlerinin tartışıldığı “Nitel araştırmada veri toplama yöntemleri” adlı bir kısım içermektedir. Aynı zamanda her bir bölümde mümkün olduğunca, var olan nicel bilgi ile birlikte nitel araştırmanın diğer yönleri hakkında bilgiler de vardır.
- İşlemlerin ve yöntemlerin açıklanması, gerçek deneyimlere dayalı, daha fazla derinlemesine alan örneği ile bütünleştirilmiştir.
- Ek bir bölüm olarak “Alıştırmalar”, öğrencilerin kendi araştırma önerilerini geliştirmelerinin yanı sıra, araştırma önerisi geliştirirken kuramın uygulamaya dönüştürülmesini değerlendirmek için, gerçek durumlarda kuramsal bilginin işlevsel hale dönüştürülebilmesine yönelik beklentiler doğrultusunda yeniden düzenlendi.
- Bu baskıya teknik terimlere ilişkin bir sözlük de eklenmiştir. Sözlük, öğrencilerin tanımlara hızlıca ulaşmalarını ve teknik terimlerin anlamlarını toplu olarak tek bir yerde bulmalarını sağlayacaktır.
- Başlık sayfaları, daha açık olması ve aynı zamanda bir bölümde kendilerinden neyin öğrenilmesinin beklendiği konusunda öğrencilerin önceden bilgilendirilmesi için, bölümlere ve işlevsel adımlara ayrılacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca her bölüme öğrencilerin bölüm içerisinde karşılaşması olası anahtar kelimeler listesi eklenmiştir.
- Yer yer dil, akışı güçlendirmek, anlamayı ve okumayı kolaylaştırmak için değiştirilmiştir.

Bu kitabı yazarken bana yardımcı olan bir çok insana teşekkür borçluyum. En başta, bana araştırma yöntemlerini nasıl öğreteceğimi öğreten öğrencilerim

gelmektedir. Bu kitabın temel çatısı, yıllar içerisinde öğrencilerimden aldığım geri bildirimlerin bir sonucudur. Bir kavram veya bir işlemin araştırma sürecinin hangi aşamasında ve nasıl öğretilmesi gerektiğini öğrencilerimden öğrendim. Bu kitaba olan katkılarından dolayı minnettarım.

Arkadaşım ve meslektaşım Dr. Norma Watson'a son derece minnettarım, ilk baskının düzenlenmesindeki çabalarının inanılmaz katkısı oldu. Onun koşulsuz yardımı olmaksızın kitap bu aşamaya gelemezdi.

Ayrıca arkadaşım ve meslektaşım Prof. Dr. Denis Ladbrook'a aralıksız teşvik ve desteği için teşekkür ederim.

Ranjit Kumar

Çevirenlerin Önsözü

Sevgili okurlar,

Yazarın da önsözünde ifade ettiği gibi, bu kitabın temel amacı, araştırmaya yeni başlayan ve bu anlamda da henüz deneyim sahibi olmayan araştırmacılara tüm araştırma sürecini, akıllarında herhangi bir soru işareti kalmaksızın adım adım anlatabilmek ve uygulamalarını kolaylaştıracak örnekler sunabilmektir. Eğitim bilimleri kökenli, yöntembilim ve istatistik alanlarında yıllardır bilgi paylaşımı içerisinde olan bizler, farklı alanlarda öğrenim gören öğrencilerimize ve alana ilgi duyan diğer araştırmacılara katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu kitabın sizlerle buluşmasına aracılık etmenin heyecanını taşıyoruz.

Kitabın çeviri ve düzeltme süreci, yoğun çalışma tempomuzdan kaynaklı olarak uzun soluklu bir maceraydı. Ancak, bizlere sağladığı katkı, herşeye rağmen süreçten keyif almamızı sağladı ve bizleri dinamik kıldı. Dileriz sizler için de keyifle tüketilecek bir ürün olmuştur.

Öncelikle yöntembilim alanına katkılarından dolayı kitabın yazarı değerli Ranjit Kumar'a teşekkürü bir borç biliriz.

Bu maceramızda da yalnız değildik. Heyecanları, yeni şeyler öğrenme çabaları ile her daim yanımızda olan, genç meslektaşlarımız;

Sevgili Gizem Uyumaz, Emrah Gül ve Çilem Doğan-Gül'e,

Sadece varlıkları bile kendimizi çok şanslı hissetmemiz için yeterli olan;

Ömay Çokluk'a, Sera Özkan'a, Dilşad Yüksel'e ve sevgili Fidel'e,

Pınar Tatar-Şekercioğlu'na,

Yrd. Doç. Dr. Sezer Okay'a,

Yrd. Doç. Dr. Fazilet Taşdemir'e,

Üzerimizde emeği bulunan herkese,

saygı ve vefa ile...

Çevirenler adına,
Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK

ÇEVİRENLERİN ÖZGEÇMİŞLERİ

Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK

1973 yılında Zonguldak'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Karamürsel-Kocaeli'de, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimini ise sırasıyla Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde tamamladı. 1997 yılında Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak başladığı akademik kariyerine halen aynı fakültede, Ölçme ve Değerlendirme Bölümü, Eğitim İstatistiği ve Araştırma Anabilim Dalı'nda devam etmektedir. Editör / çevirmen, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde istatistik ve araştırma yöntemlerine ilişkin farklı dersler vermektedir. Akademik ilgi alanları içerisinde veri analizi, çok değişkenli istatistiksel analizler, ölçek geliştirme ve uyarlama, eleştirel düşünme yer almaktadır. Çevirmenin bu konularla ilgili kitap ve kitap bölümü yazarlıkları, makaleleri ve bildirileri bulunmaktadır.

İletişim:cokluk@education.ankara.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Güçlü ŞEKERCİOĞLU

1975 yılında Antalya’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Antalya’da tamamladıktan sonra 1997 yılında Ankara Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler bölümünde lisans, 2001 yılında Ankara Üniversitesi Eğitimde Bilimleri Enstitüsü Ölçme ve Değerlendirme anabilim dalında yüksek lisans ve 2009 yılında aynı üniversite ve anabilim dalında doktora öğrenimini tamamladı.

2001-2005 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi ve 2005-2010 yılları arasında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Çevirmen 2010 yılından bu yana Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görev yapmaktadır.

Üniversitede lisans ve yüksek lisans düzeyinde istatistik, bilimsel araştırma yöntemleri, ölçme ve değerlendirme, psikolojik ölçmenin temelleri gibi dersler veren çevirmenin akademik ilgi alanları yapısal eşitlik modeli ve diğer çok değişkenli istatistikler, ölçek geliştirme ve uyarlama, insan gücü kaynağının ölçülmesi ve değerlendirilmesidir. Çevirmenin bu konularla ilgili kitap ve kitap bölümü yazarlıkları, kitap bölümü çevirmenliği, bildirileri ve makaleleri bulunmaktadır.

İletişim:guclu_s@yahoo.com

Doç. Dr. Hasan ATAK

1978 yılında Ankara’da doğdu. İlköğrenimini Aksaray’da, lise öğrenimini Eskişehir’de tamamlamıştır. 2001 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde Eğitimde Psikolojik Hizmetler bölümünde lisans, 2005 yılında aynı üniversitede Eğitim Psikolojisi anabilim dalında yüksek lisans ve 2010 yılında aynı üniversite ve anabilim dalında doktora öğrenimini tamamladı. Çevirmen, 2010 yılına kadar Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde çalışmıştır. Halen Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2010 yılından beri lisans ve lisansüstü düzeyinde istatistik, bilimsel araştırma yöntemleri, ölçme ve değerlendirme, gelişim psikolojisi, eğitim psikolojisi, kaynak tarama ve rapor yazma gibi dersler veren çevirmenin akademik ilgi alanları arasında kimlik gelişimi, özerk eylemde bulunma, davranış bozuklukları, yetişkinliğe geçiş, bilimsel araştırma yöntemleri ve yapısal eşitlik modelleri konular yer almaktadır. Çevirmenin bu konularla ilgili kitap bölümü yazarlıkları, kitap bölümü çevirmenliği, bildirileri ve makaleleri bulunmaktadır.

İletişim: sternum_001@hotmail.com

Bölüm 1

Düşünmenin Bir Yöntemi

Güçlü ŞEKERCİOĞLU

Bu bölümde aşağıdaki konular öğrenilecektir:

- Araştırma yapmaya ilişkin bazı gerekçeler,
- Araştırmaların uygulamalarınızda size yararlı olacak kanıtları toplamada nasıl kullanılabilceği,
- Araştırmanın uygulama alanları,
- Araştırma sürecinin özellikleri ve gereklilikleri,
- Uygulamalar, amaçlar ve araştırma soruları açısından araştırma türleri,
- Araştırma paradigmaları

Anahtar Kelimeler: uygulamalı araştırma, kontrol, korelasyonel araştırma, betimsel araştırma, ampirik, açıklayıcı araştırma, keşfedici araştırma, kanıta dayalı uygulama, yorumlamacı paradigma, pozitivist paradigma, temel araştırma, nitel araştırma, nicel araştırma, güvenilirlik, araştırma, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış inceleme, sistematik, geçerlik.